

O krok zpět? Evropeizace volební programatiky slovenských politických stran (1994–2010)

Jan Ondroušek, Vlastimil Havlík¹

Text byl zpracován v rámci projektu specifického výzkumu *Volební cyklus ve střední a východní Evropě: aktéři a strategie* (kód MUNI/A/0969/2009).

Abstract: *A Step Back? Europeanisation of Election Manifestos of Slovak Political Parties (1994–2010).*

The paper analyses the Europeanisation of election manifestos of major relevant political parties in the Slovak Republic between 1994 and 2010. The changes are examined by means of the two-dimensional concept distinguishing the quantitative and qualitative dimensions of Europeanization; and Europeanisation in manifestos is interpreted as a result of European integration. The authors conclude that the process of the Europeanisation of political parties began a little later in Slovakia in comparison to some of the countries which became democratized slightly earlier (e.g. the Czech Republic). A different pace of democratization, experience with Mečiar's hybrid regime, and the multi-dimensional party system seem to be the main reasons for the "backwardness" of Slovak political parties' manifestoes.

Key words: *European integration, Europeanisation, Europeanisation of election manifestos, The Slovak Republic.*

1. Úvod

Evropský integrační proces ztělesněný Evropskými společenstvími (ES) a následně Evropskou unií (EU) ovlivňoval a ovlivňuje podobu politických systémů členských, ale i kandidátských zemí. Tento text si klade za cíl analyzovat vybrané projevy evropeizace (k termínu viz níže) ve stranickém systému Slovenské republiky a zjistit, jakými změnami prošly volební programy vybraných slovenských politických stran v souvislosti s evropskou integrací. Provedená analýza by měla přispět k debatě týkající se významu evropského tématu ve stranických soutěžích členských zemí EU, případně zabývající se existencí evropské konfliktní linie (*cleavage*) (Hloušek 2007; Mair 2000). Navazujeme tak na v současnosti již poměrně obsáhlé penzum politologické literatury věnující se evropeizace politických stran, a to nejen v prostředí evropské „patnáctky“, ale i v kontextu tzv. východní vlny rozšíření.

¹ Kontakt: Katedra politologie, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Joštova 10, 602 00 Brno; e-mail: ondrousek.j@mail.muni.cz; havlik@fss.muni.cz. Autoři by rádi touto cestou poděkovali anonymním recenzentům za cenné komentáře a připomínky.

Inspirací k tvorbě této práce se staly nejen práce zahraničních autorů, ale i některé výzkumy, které se týkaly evropeizace politických stran v České republice (Havlík, Vykoupilová 2008). Případová studie Slovenské republiky by tak měla přispět svým dílkem k pozvolna se rodící mozaice mapující evropeizaci politických stran v prostředí zemí střední a východní Evropy.² Zároveň je třeba konstatovat, že text nemá komparativní ambice (ve smyslu srovnání s výsledky výzkumu uskutečněného v prostředí České republiky), nýbrž zůstává v rámci případové studie.

Text je rozdělen do dvou částí. V teoreticko-metodologické části je stručně vysvětlen pojem evropeizace se zaměřením na studium politických stran a jejich programatiky. Následuje popis zvolené metody analýzy a vzhledem k velmi nízké míře stability slovenského stranického systému zdůvodnění výběru zkoumaných stran. Stěžejní část textu potom tvoří analýza vybraných volebních programů slovenských politických stran.

2. Evropeizace volební programatiky politických stran – teoreticko-metodologická východiska

Ihned na úvod této kapitoly je třeba říci, že ve vědeckém prostředí, jak českém, tak anglosaském, panuje značná nejednotnost v používání termínu evropeizace (Dančák, Fiala, Hloušek 2005: 12). Pojem evropeizace ve svém politologickém smyslu se začal objevovat v 80. a 90. letech 20. století s akcelerací integračních procesů v ES, resp. EU. Zároveň je pak také třeba poznamenat, že pojem evropeizace³ není přímo produktem politologické vědy, nýbrž byl užíván i v minulosti, avšak s jinou věcnou náplní termínu.⁴ Politolog Kevin Featherstone rozdíl v chápání pojmu evropeizace popsal ve čtyřech různých podobách jeho významu, ze kterých lze pro zjednodušení najít jejich hlavní determinant „starého – maximalistického“ a „nového – minimalistického“ pojetí (Featherstone 2003: 5-6). Rozlišujícím definičním znakem obou kategorií je přitom existence, resp. absence vazby sledovaného procesu na existenci ES/EU, přičemž na rozdíl od minimalistického pojetí se to maximalistické vztahuje k širšímu rámci, než je

² Na tomto místě je třeba zmínit dosavadní pokusy o komplexnější zachycení evropeizace v zemích tzv. východního rozšíření, nicméně z hlediska preferovaných teoretických a metodologických přístupů poněkud nejednotné (např. Hloušek, Cabada a kol. 2009 nebo Fiala a kol. 2009).

³ Především pak ve smyslu přenosu evropských kulturních a civilizačních hodnot mimo území kontinentu (Havlík, Pšēja 2007: 8; Havlík 2009: 9).

⁴ Často zmiňovaným příkladem užití tohoto slova je například evropeizace Ruska na přelomu 18. a 19. století (např. Fiala et al. 2006: 3).

ES/EU. Přes pluralitu názorů lze za dominantní označit přístup, který evropeizaci považuje za proces přímo související s evropskou integrací.⁵ Evropeizace je tak vnímána jako jakási zpětná vazba na proměnlivé prostředí, politiku, hodnoty nebo pravidla uvnitř EU (Fiala et al. 2006: 4; Harmsen, Wilson 2000; Havlík, Pšeja 2007; Zemanová 2007).

V současnosti nejcitovanější definici evropeizace představil Claudio Radaelli. Evropeizaci vidí jako „[p]roces a) utváření; b) rozšiřování; c) institucionalizace formálních a neformálních pravidel, procedur, paradigmat politiky, stylů, způsobů, jak dělat věci, a sdílených hodnot, které jsou nejprve definovány a konsolidovány v rámci utváření rozhodnutí EU a poté inkorporovány do logiky domácího diskursu, identit, politických struktur a veřejných politik“ (Radaelli 2000: 4). Tato definice předpokládá aplikaci evropských vzorců, ke kterým nemají národní aktéři námitek, které by znamenaly jejich nepřijetí. Proto se objevuje kritika apriorního předpokladu, že evropeizace probíhá pouze směrem shora dolů – tzv. *top-down* přístup. Sám Radaelli přiznává, že na evropeizaci nelze nahlížet pouze jako na adaptaci ve smyslu akceptace evropských mechanismů na národní úrovni. Národní aktéři budou pravděpodobně hledat způsob, jak nechtěné jevy integrace obejít nebo odmítnout. Nesmíme taktéž zapomínat, že samotná EU je těmito aktéry tvořena, a tudíž jimi může být i utvářena – tzv. *bottom-up* přístup (Fiala et al. 2006: 5). Jedná se především o otázku, zda je evropská integrace vnímána jako závisle, či nezávisle proměnná. Zřejmě nejvhodnější je tak pojetí kombinující oba předchozí přístupy a chápající evropeizaci jako obousměrný proces vzájemného ovlivňování. V tomto duchu dále pojmáme rovněž evropeizaci volební programatiky politických stran.

Právě výzkum politických stran a stranických systémů je pravděpodobně evropeizační nejvíce „kontaminovanou“ oblastí politologie a nic na tom nemění ani nárůst sumy výzkumů jiných aktérů, jako například zájmových skupin. Vztah politických stran a evropské integrace byl doposud zkoumán z vícera pohledů. Např. Peter Mair identifikuje tři různé pohledy (Mair 2007: 154-155). Jednak vidí jako výzkumnou oblast vznik a fungování transnacionálních federací politických stran, resp. eurostran. Dále pak charakter a chování politických stran a stranické soutěže v rámci Evropského parlamentu a, pro tuto práci pak nejdůležitější, oblast výzkumu procesu přizpůsobování se politických stran a stranických systémů vývoji evropské integrace.

Robert Ladrech podobně vymezil pět nejdůležitějších oblastí, na kterých je nejlépe pozorovatelný proces, jakým národní politické strany reagují na evropský integrační proces: změna politického programu strany, organizační změny, podoba stranické soutěže, vztahy stran

⁵ Více o dimenzích politiky viz Cabada, Kubát 2004: 53-55.

s vládou a vztahy stran mimo národní politický prostor (více viz Ladrech 2001). Ladrechův koncept byl sice primárně vytvořen pro zkoumání důsledků evropeizace ve „starých“ členských státech Evropské unie, nicméně, jak již ukázaly některé studie, je možné tento přístup použít (minimálně jako inspiraci) i pro nově přistoupivší země střední Evropy, neboť výzvy a problémy evropské integrace jsou podobné jako u západoevropských tradičních členů (Havlík, Valterová 2007: 83-84). V současnosti je pak poměrně běžné, že někteří autoři aplikují Ladrechův koncept pouze částečně (např. Cabada, Waisová 2004; Hloušek, Pšeja 2008: 4).

Podle Ladrecha je evropeizace nejsnáze vysledovatelná v oblasti změn stranických programů (Ladrech 2001, 6). Ladrech v této dimenzi hovoří o dvou vzájemně se prolínajících úrovních, a sice zvyšující se četnosti odkazů na EU ve smyslu jejích politik samostatně či v souvislosti s oblastmi domácí politiky a dále konkretizaci a zpřesnění odkazů na EU v oblasti politik, které obvykle náleží do domácího rámce. Tato oblast pak navíc může obsahovat například nárůst specializované produkce expertíz na integrační témata, inkorporace politik evropských frakcí do programových materiálů nebo zmiňování kooperativní činnosti v transnacionálních stranických federacích, případně evropských institucích (Ladrech 2001: 6-7). Na Ladrechův přístup navážeme a rozvedeme jej při analýze programatiky slovenských politických stran, byť je nutno mít na paměti některá specifika. Při pohledu na prostředí slovenského (ale vlastně obecněji postkomunistického) prostředí je totiž zřejmé, že hnací motor proměn programatiky politických stran je odlišný od situace ve starších členských zemích. Zatímco největším hybatelem změn programů politických stran v západní Evropě byl především přerod ES v EU, ve středoevropském regionu se politické strany ocitly již v situaci víceméně nadnárodního integračního prostoru a impulsy způsobující „evropskou“ proměnu programatiky lze spojit spíše se snahou o zapojení se a následné fungování v rámci integračního procesu (Havlík 2009: 16-17).

Další otázka, kterou je třeba před provedením samotného výzkumu zodpovědět, se týká výběru stranických programů pro analýzu. Při klasifikaci stranických programů se zpravidla rozlišují programy dlouhodobé, střednědobé a krátkodobé (srov. Fiala, Strmiska 1998). Mezi krátkodobé programy přitom bývají řazeny i různé druhy volebních programů. Jednotlivé typy programů se přitom liší mimo jiné tím, jak často je politické strany vydávají. První dva typy programů vyjadřují dlouhodobější preference a k jejich obměně dochází relativně méně často. I z tohoto důvodu se nejeví na rozdíl od volebních programů jako vhodný materiál pro analýzu evropeizace programatiky jakožto dynamického procesu. Volební programy mají i tu výhodu, že je politické strany vytvářejí přibližně ve stejný okamžik, tedy relativně krátce před konáním voleb, a představují ideální datový materiál jednak pro synchronní (programy různých politických stran

v kontextu konkrétních voleb), jednak pro diachronní komparaci (programy jedné politické strany v delším časovém horizontu). Otázkou zůstává, který druh volebních programů ve výzkumu použít. V prostředí politického systému Slovenské republiky se pravidelně konají čtyři druhy voleb do zastupitelských orgánů: do Evropského parlamentu (EP), Národní rady Slovenské republiky (NR SR) a do regionálních a obecních zastupitelstev. Při výběru druhu volebních programů bylo třeba opět vyjít primárně z charakteru, resp. preferovaného pojetí evropeizace – tedy interakce evropské roviny a roviny národní politiky. Národní politiku je přitom třeba v tomto kontextu chápat jako rovinu celostátní, čímž staví mimo naši pozornost programové dokumenty určené pro substátní úrovně volební soutěže (tedy volby regionální a komunální). Programy pro volby do EP nebudou do analýzy rovněž zahrnuty z důvodu již zmíněného pojetí evropeizace, kdy sledujeme proměny, ke kterým dochází na národní rovině politiky. Zůstávají tedy programy pro volby do NR SR jako rozhodujícího zákonodárského sboru působícího na národní úrovni politického systému.

Při samotné analýze bude užito metodologického konceptu, který byl aplikován již v případě předchozího výzkumu programatiky politických stran v České republice (Havlík, Vykoupilová 2007, 2008) a který byl dále modifikován (Havlík 2009). Pokud vyjdeme z pojetí evropeizace programů politických stran jako evropským integračním procesem inspirovaných či podnícených kvantitativních a kvalitativních proměn v programatice národních politických stran (Havlík 2009), je třeba v první řadě určit, co je míněno „kvantitativní a kvalitativní proměnou“ programů. Termínem kvantitativní proměna rozumíme, kolik prostoru je v daném programu věnováno tématu evropské integrace. S tím souvisí druhá – kvalitativní – stránka evropeizace, a sice jak podrobně, resp. v jaké šíři je evropské téma v daném programu zpracováno. Pokud shrneme řečené, evropeizaci volebních programů lze tedy identifikovat na základě dvou do jisté míry propojených dimenzí:

- I. **Kvantitativní dimenze** – sleduje se prostor věnovaný tématu evropské integrace a
- II. **Kvalitativní dimenze** – analýza se soustředí na hloubku, detailnost zpracování evropského tématu.

V rámci každé z obou dimenzí lze rozlišit různé stupně či úrovně evropeizace, přičemž takto stanovený teoretický rámec má posloužit primárně pro zachycení *trendů* vývoje podoby volební programatiky ve vztahu k evropskému integračnímu procesu. Důležité přitom je, že za projev evropeizace lze dle výše uvedeného pojetí chápat pouze takovou formulaci textu, která se týká postoje politické strany k evropské integraci nebo názoru politické strany na vztah „její“ země k ES/EU. Za evropeizaci proto nepovažujeme (ve vědomém rozporu např. s Ladrechovým

pojetím) např. „použití“ některého aspektu činnosti Společenství jakožto referenčního rámce nebo inspiračního zdroje pro na domácí úrovni prosazovanou politiku (typicky např. čerpání finančních prostředků ze strukturálních fondů EU).

V rámci kvantitativní dimenze evropeizace lze rozlišit čtyři⁶ stupně:

0. **Absence tématu** – politická strana ve svém programu zcela opomíjí téma evropské integrace, v programu úplně absentuje názor politické strany na evropský integrační proces.
1. **Rozptýlený výskyt** – evropská integrace je zmiňována napříč volebním programem, tj. není jí věnována kompaktní část textu;
2. **Obecně koncentrovaný výskyt** – problematika evropské integrace je součástí širší kapitoly zabývající se zahraniční politikou, tj. tvoří její významnou část;
3. **Specificky koncentrovaný výskyt** – evropské integraci je věnována samostatná kapitola volebního programu.

Zde je na místě, zejména v souvislosti s definicí druhého stupně kvantitativní dimenze evropeizace programů, učinit poznámku týkající se pojmání termínu „kapitola“, a tím předejít případným nedorozuměním metodologického rázu. V praxi totiž není neobvyklý výskyt dokumentů, které jsou formálně strukturovány do více úrovní (tj. program je např. rozdělen primárně do několika částí, které jsou dále vnitřně členěny, byť nikoli nutně číslovány). Je potom otázkou, zda za kapitolu považovat větší části textu, nebo další dílčí členění. V kontextu analýzy evropeizace volebních programů budeme proto považovat za kapitolu nadpisem označenou a formálně oddělenou část volebního programu, která se nachází z hlediska případné víceúrovňové strukturace zkoumaného dokumentu i na té nejnižší úrovni. Pro zhodnocení kvantitativní (prostorové) dimenze volebního programu je přitom rozhodující identifikace vyššího stupně evropeizace. Pokud je v rámci daného volebního programu identifikován druhý stupeň prostorové dimenze evropeizace (tj. problematika evropské integrace je zpracována v širším rámci zahraniční politiky) a zároveň je zmiňována napříč programovým dokumentem, při klasifikaci dokumentu hraje rozhodující roli vyšší identifikovaný stupeň evropeizace.

V případě kvalitativní dimenze evropeizace rozlišujeme čtyři způsoby zpracování „evropského“ tématu do volebních programů:

0. **Absence tématu** – „evropské“ téma není v programu zpracováno.
1. **Obecná zmínka o evropské integraci** – zpravidla normativní hodnocení celého integračního procesu (evropská integrace je dobrá/špatná), případně obecně formulovaný

⁶ V původní podobě konceptu chyběla u obou dimenzí první kategorie (srov. Havlík, Vykoupilová 2007, 2008).

cíl v podobě vstupu země do EU, obecné vyjádření preferovaného modelu uspořádání ES/EU (supranacionální, mezivládní atp.);

2. **Reakce na dílčí (dlouhodobě existující) aspekty evropské integrace** – zpravidla se jedná o názory strany na jednotlivé politiky EU nebo podobu institucionální struktury;
3. **Reflexe aktuálních problémů evropského integračního procesu** – v tomto případě se jedná o doposud neschválené či právě diskutované aspekty evropské integrace jako Smlouvu o Ústavě pro Evropu, později Lisabonskou smlouvu, reformu některé z politik, podmínky vstupu „vlastní“ země do EU apod. Na tomto místě je důležité podotknout, že při analýze konkrétního volebního programu je třeba reflektovat dobový kontext, resp. vývoj evropského integračního procesu. Jinými slovy řečeno, např. v roce 1992 byly „aktuální“ jiné otázky vývoje evropské integrace než v roce 2006.

K analýze kvalitativní dimenze evropeizace volebních programů je třeba přistupovat jiným způsobem než v případě dimenze kvantitativní. Přístup, který se jeví jako vhodný, není na rozdíl od první dimenze „stupňovitý“, nýbrž kumulativní. Navržené způsoby zpracování problematiky evropské integrace do volebních programů totiž nelze odlišit na kvantitativní bázi. To znamená, že žádný ze způsobů zpracování tématu neznačí sám o sobě vyšší míru evropeizace daného volebního programu (např. jen stěží můžeme konstatovat, že vyjádření názoru na tzv. evropskou ústavu je projevem vyšší míry evropeizace než prezentovaný pohled na pravomoci EP). Místo toho je třeba použít kritérium kumulativní. To znamená, že čím více způsobů zpracování evropského tématu lze ve volebním programu *vedle sebe* identifikovat, tím více je daný dokument evropeizován.

Jak bylo zmíněno, obě dimenze evropeizace volebních programů jsou do jisté míry propojené, což se projevuje i v časové posloupnosti aplikace metody a s tím související existencí prvního stupně kvantitativní evropeizace. Nejdříve je totiž třeba analyzovat program z hlediska kvantitativní dimenze. V případě, že je identifikován nultý stupeň kvantitativní evropeizace, tedy absence tématu, automaticky je program rovněž v kvalitativní dimenzi klasifikován „nulou“. Zkrátka pokud se v programu evropské téma vůbec nevyskytuje, jen těžko lze najít např. obecnou zmínku o evropské integraci či reflexi některého z aktuálních problémů evropského integračního procesu. Z hlediska zmíněného kumulativního kritéria analýzy je potom výsledkem neexistence *žádného* ze způsobů zpracování evropského tématu do programatiky politické strany. Hlavním cílem naší analýzy je přitom nalezení odpovědi na otázku, zda a jakým způsobem a směrem se mění či měnil obsah volební programatiky vybraných slovenských politických stran z hlediska

zpracování „evropské“ problematiky. Dosažené závěry zasadíme do širšího kontextu a případných specifik slovenské politiky a vývoje systému politických stran.

Než přistoupíme k samotné analýze, je třeba určit – jak bylo uvedeno výše – politické strany, které hodláme zkoumat. V případě této studie a s vědomím vysoké míry nestability slovenského stranického systému, zejména v průběhu 90. let (Kopeček 2007), se nabízely hned tři možné varianty výběru, které více či méně vycházely z výsledků voleb do NR SR.

Jako minimální variantu lze označit přístup, kdy by byly podrobeny zkoumání politické strany, které měly parlamentní zastoupení v celém zkoumaném období, tj. od roku 1994 do roku 2010. Tímto by se náš výzkum musel omezit prakticky pouze na Křesťanskodemokratické hnutí (KDH), ovšem i jeho kandidáti figurovali v roce 1998 na kandidátní listině Slovenské demokratické koalice (SDK). Druhá varianta, pracovní ji nazvěme maximalistická, počítá s analýzou programatiky všech politických stran, které získaly zastoupení v NR SR od roku 1994 po současnost. Při realizaci této varianty by však výzkum vzhledem k efemérnosti celé řady subjektů (např. Strana občanského porozumění – SOP, Aliance nového občana – ANO) z větší části ztratil kontinuitu a znemožnil by sledovat trendy ve vývoji stranické programatiky. Dlouhodobě pozorovatelnou (byť v prvním desetiletí nového tisíciletí přece jen umírněnější) diskontinuitu slovenského stranického systému potvrdily i výsledky voleb do NR SR v roce 2010, kdy poprvé v historii parlament opustila ĽS-HZDS a SMK. Naopak nově získala zastoupení strana Most-Híd a Svoboda a solidarita (SaS). Z hlediska zaměření textu se tak jeví jako nejlepší možné, byť je nutno uznat, že poněkud uměle definované, kritérium dlouhodobé relevance stanovující jako podmínku zahrnutí politické strany do výběru získání parlamentního zastoupení v nejméně třech z pěti parlamentních voleb, které se od roku 1994 na Slovensku konaly. Díky tomu nám z výzkumu vypadnou politické strany, které bylo možné označit jako relevantní pouze přechodně (Komunistická strana Slovenska, Sdružení dělníků Slovenska, ANO, SOP, Strana demokratické levice), a naopak nám to umožní zahrnout do výzkumu i ty politické strany, které pouze načas opustily NR SR, případně vznikly až několik let po ustavení Slovenské republiky, ale dlouhodobě je lze považovat za významné, a z hlediska podoby slovenské stranické politiky dokonce za do jisté míry určující (Slovenská národní strana – SNS, Slovenská demokratická a křesťanská unie – Demokratická strana – SDKÚ-DS). I přes uvedené vysvětlení je nutno učinit ještě několik poznámek ke kontinuitě jednotlivých stran.

S kontinuitou HZDS a SNS⁷ není v zásadě problém.⁸ Situace ostatních stran už tak jednoduchá není. Například Strana maďarské koalice (SMK) vznikla až před volbami v roce 1998, tudíž pro analýzu programatiky v roce 1994 bude třeba použít programy všech tří stran, které později stály u zrodu koalice (Maďarská občanská strana – MOS, Maďarské křesťanskodemokratické hnutí – MKDH a Spolužití). V roce 2010 naopak pomineme od strany se odštěpivší Most a zaměříme se na programatiku SMK, byť ta nepřekročila na rozdíl od Bugárovy formace pětiprocentní volební klauzuli. SDKÚ-DS bude ve volbách 1998 zastoupena programem SDK i díky tomu, že volebním lídrem koalice byl pozdější předseda SDKÚ(-DS) Mikuláš Dzurinda.

3. Analýza programů

Křesťanskodemokratické hnutí (KDH)

KDH připravilo pro parlamentní volby v roce 1994 čtyřiadvacetistránkový program s názvem *Spolu to dokážeme* rozdělený do deseti kapitol. V rámci textu se nachází několik poznámek souvisejících s EU, resp. ES, ale forma těchto poznámek je spíše ve smyslu snahy KDH vzít si příklad z jednotlivých politik zemí EU, jako je například zemědělství, organizovaného systému ochrany spotřebitelů nebo dopravních informačních systémů a jejich konkurenceschopnosti, resp. srovnatelnosti (KDH 1994). V případě tohoto programového materiálu je tedy třeba konstatovat absenci tématu.

Volební program Křesťanskodemokratického hnutí připravený pro volby v roce 2002 (připomeňme, že KDH v roce 1998 kandidovalo v rámci SDK) byl rozdělen do patnácti krátkých kapitol, jednou z nichž je i kapitola pojmenovaná „Zahraniční politika a evropská integrace“, kde KDH popisovalo své představy o nutných úpravách pro dynamický a úspěšný vstup do EU a zároveň deklarovalo cíl nejen vstoupit do EU, ale také v ní obstát. Dále strana představila svůj pohled na EU jako na „specifické společenství členských států s kombinací komunitární a mezivládní formy spolupráce“ (KDH 2002). Do budoucna deklarovala snahu zasadit se o reformy, které povedou ke zjednodušení smluv, větší transparentnosti rozhodovacích procesů, vyšší efektivity a legitimitě v rámci Unie. Jako principy reformy Unie vidělo KDH subsidiaritu a proporcionalitu akcí společenství. KDH chtělo také zachovat suverenitu členů v kulturně-

⁷ Od SNS se sice v roce 2001 oddělilo křídlo Jána Sloty, které založilo vlastní stranu, nicméně později se zase obě strany spojily. Více o problému viz Kopeček 2007: 428-436.

⁸ V tomto ohledu působí obě strany v rámci slovenské politiky doslova jako „zjevení“.

etických záležitostech a podporovalo začlenění Slovenska do Evropské měnové unie. KDH taktéž podporovalo projekt Evropské bezpečnostní a obranné politiky (ESDP) a vidělo ji jako odpověď na potřebu větší zodpovědnosti evropských států za bezpečnost na kontinentu. EU by se podle KDH měla vojensky angažovat tam, kde tak nebude činit NATO, aby se zamezilo zdvojování sil. Bezpečnost v Evropě si také žádá spolupráci v oblasti vnitra a justice. V rámci kapitoly „Bezpečnost“ pak KDH zmiňovalo slovensko-ukrajinskou hranici jako východní hranici EU a předpokládalo slovenskou integraci do schengenského prostoru. V oblasti zemědělství a ekonomiky pak popsalo své představy o tom, jak by měly vypadat vyjednané přístupové podmínky. Volební program KDH z roku 2002 je tak možné díky způsobu organizace postojů strany k evropské integraci zařadit do skupiny programů s obecně koncentrovaným výskytem tématu, z kvalitativního hlediska se v programu nacházejí všechny tři podoby evropeizace.

Volební program KDH pro volební období let 2006–2010 *Za slušný život na Slovensku* sestával z úvodního slova předsedy strany Pavola Hrušovského, krátkého představení strany a patnácti kapitol. První zmínku o EU lze nalézt v kapitole „Pořádek a bezpečnost“, kde KDH uvádělo jako prioritu vstup Slovenska do schengenského prostoru a s tím související úpravu dokladů a bezpečnost hranic. V kapitole „Národní zájem a zahraniční politika“ KDH tvrdilo, že budoucnost EU netkví „v přenášení kompetencí z členských států na orgány EU, ale v efektivnější činnosti jejích institucí a nástrojů, kterými disponuje, a v postupném prohlubování vzájemné důvěry, která je podmínkou každého společného rozvoje“ (KDH 2006: 10). EU byla z perspektivy KDH smlouvou mezi státy, a KDH proto odmítalo návrh Evropské ústavy, který považovalo za „zásadní krok k vytvoření evropského státu a zásadní přeměnu evropské integrace do podoby, která ohrožuje národní a ekonomické zájmy Slovenska“ (KDH 2006: 10). Dále odmítalo jakoukoli formu centralizace EU a naopak podporovalo „ochranu principu subsidiarity a suverenity členských států, silnější postavení národních parlamentů a právo veta v rozhodujících oblastech národního zájmu“ (KDH 2006: 10). Vyjádřilo svoji podporu reformě zemědělské politiky Unie a liberalizaci trhu. „KDH je přesvědčené, že rozhodování v oblasti daní a odvodů, sociální, důchodové a zdravotnické politiky musí zůstat v kompetenci jednotlivých států.“ (KDH 2006: 10) KDH se vyslovilo pro rozšiřování Unie na východ, nicméně pouze v geografických hranicích Evropy. V případě Turecka KDH preferovalo tzv. privilegované členství. Program KDH z roku 2006 tak patří do skupiny programů s obecně koncentrovaným výskytem evropského tématu a v kvalitativní dimenzi v něm lze nalézt všechny tři stupně evropeizace.

Program pro volby v roce 2010 nazvalo KDH *Cesta pro Slovensko* a rozdělilo jej na osm kapitol, které se dále dělily na další části. Podobně jako v programech jiných politických stran

bylo velmi často zmiňované téma využití finančních prostředků ze strukturálních fondů EU (např. v oblasti dopravy, životního prostředí nebo stavebnictví). V kapitole věnované zemědělství se KDH vyslovilo v rámci Společné zemědělské politiky pro navýšení tzv. přímých plateb a změnu financování, která by vyrovnala postavení zemědělců ze starších a nových zemí EU (KDH 2010: 15). V rámci kapitoly „Slovensko v mezinárodním společenství“ se nacházela i část „Slovensko pro Evropu, Evropa pro Slovensko“, téměř výlučně věnovaná vysvětlení postoje křesťanských demokratů k evropské integraci, resp. roli Slovenska v EU. Kromě obecných proklamací týkajících se např. základních hodnot evropské integrace požadovalo KDH zachování/znovuzavedení principu jednomyslnosti při rozhodování o vybraných otázkách. Jednoznačně se vyslovilo pro přijetí Chorvatska a dalších balkánských zemí do EU, vzhledem k Turecku ovšem preferovalo formu „privilegovaného partnerství“ (KDH 2010: 61-62). Evropské téma tak bylo zpracováno ve formě specificky koncentrovaného výskytu, přičemž v rámci kvalitativní dimenze byly identifikovatelné všechny tři formy evropeizace.

Lidová strana – Hnutí za demokratické Slovensko (ĽS-HZDS)

HZDS do předčasných voleb v roce 1994 vstoupilo v koalici s malou Rolnickou stranou Slovenska a připravilo program s názvem *Slovensko do toho!*. Program byl rozdělen na osmáct kapitol, vždy pojmenovaných Desatero, ve kterých byly vždy v deseti bodech rozepsány plány strany v daném okruhu politiky. Jediná poznámka týkající se evropské integrace se ovšem nacházela v druhém bodě kapitoly „Desatero zahraniční politiky“, který deklaroval, že HZDS chce stabilitu a bezpečnost v Evropě a že bude „pokračovat v úsilí o členství Slovenské republiky v Evropské unii a NATO“ (HZDS-RSS 1994). Prvotní zmínku v tomto oddílu o snaze o „zapojení do evropských a transatlantických politických, bezpečnostních a ekonomických struktur s respektováním národní nezávislosti, územní celistvosti a suverenity Slovenské republiky“ (HZDS-RSS 1994) nelze díky nejednoznačnosti vyjádření považovat za projev evropeizace, stejně jako deklaraci podpory rozvoje Rady Evropy. Jelikož se tedy v programu nachází zmínka o snaze začlenění Slovenska do EU bez dalších podrobnějších informací, jedná se z kvalitativního hlediska pouze o obecnou zmínku a díky jejímu výskytu v kapitole o zahraniční politice pak o obecně koncentrovaný výskyt z kvantitativního hlediska.

Program HZDS pro volby v roce 1998 s názvem *Smlouva na 3. tisíciletí mezi HZDS a občany Slovenské republiky* byl, jak název napovídá, koncipován poněkud nezvykle. Po předmluvě Vladimíra Mečiara a obecných ustanoveních byl vlastní text programu rozdělen do čtyř tematických hlav dále dělených do paragrafů. K otázce evropské integrace se HZDS vyjádřilo

v rámci třetí hlavy programu v osmém paragrafu s názvem „Občan a mezinárodní postavení státu“. HZDS uvedlo, že občané požadují „vytvářet co nejlepší předpoklady pro úspěšnou a důstojnou integraci Slovenské republiky do Evropské unie“ (HZDS 1998: 56), a posléze tvrdilo, že chce „[p]řipravit a zabezpečit vstup SR do EU v reálném časovém horizontu, nejpozději však do roku 2005. Za tímto účelem dosáhnout výrazného pokroku v přípravě na členství v Evropské unii v rámci posílněné předvstupové strategie, při plnění dokumentu EU Partnerství pro vstup a realizaci Národního programu SR pro přijímání evropské legislativy. Vstoupit do závěrečné fáze přípravy na plnohodnotné členství SR v Evropské unii jako rovnocenný partner. Završit proces sladění legislativy EU s legislativou SR [...] Kvalitním negociačním týmem zabezpečit úspěšný průběh rokování o vstupu SR do EU.“ (HZDS 1998: 57) Mimo návrhů v oblasti zdravotnictví a hospodářství pak již program jiné zmínky o EU neobsahoval. HZDS ve svém programu tedy opakuje svůj cíl vstoupit do EU, tentokrát však přidává představu o pozici Slovenské republiky v rámci EU. Tyto obecné zmínky se nacházejí v jediném širěji koncipovaném oddílu programu, tudíž se jedná o obecně koncentrovaný výskyt evropského tématu.

Program HZDS-ĽS určený pro volby do Národní rady v roce 2002 nazvaný *S lidmi a pro lidi* byl rozdělen do sedmi kapitol a k tématu evropské integrace se strana opět vyjádřila již v úvodním slově, ve kterém se přihlásila k hodnotám Evropské demokratické unie včetně „rozšiřování EU a prohlubování spolupráce v jejím rámci“ (HZDS-ĽS 2002). Další odkazy na evropskou integraci lze najít napříč programem. V první kapitole například strana potvrzuje své nezvratitelné rozhodnutí podpořit vstup Slovenska do EU a označuje jej za hlavní zahraničně politický cíl volebního období 2002–2006, v dalších částech programu jsou pak deklarovány plány harmonizace legislativy a praxe s EU nebo přijetí doporučení Evropské komise. V kapitole týkající se životního prostředí HZDS-ĽS prohlašovalo, že integraci do EU zakládá na „kontinuálním směřování zabezpečení vyváženého environmentálního, ekonomického a sociálního rozvoje společnosti“ (HZDS-ĽS 2002). Hlavní díl „evropských“ informací v programu se nachází v kapitole „Důstojná reprezentace Slovenska v Evropě“. HZDS v ní tvrdí, že považuje vstup do EU za základní národně státní zájem a důstojné postavení v jejím rámci za rozhodující předpoklad pro další rozvoj Slovenska. Dále předkládá vizi Slovenska aktivně působícího na „formování evropské politiky v orgánech EU“ (HZDS-ĽS 2002) a představuje si, že by Evropa měla zůstat kontinentem národních států s plnohodnotnou národní parlamentní demokracií. Strana chtěla také dle programu „prosazovat přijetí komplexní ústavní normy o přístupovém procesu Slovenské republiky do Evropské unie, která posílí dělbu moci a působení státních orgánů, institucí a občanů v evropských vztazích a evropských institucích a zabezpečí

přehledné a spravedlivé čerpání finančních zdrojů“ (HZDS-ĽS 2002). HZDS-ĽS vyjádřila své přesvědčení, že vstup do EU v konečném důsledku urychlí hospodářský růst a přispěje ke snižování nezaměstnanosti. Jádro informací k tématu evropské integrace bylo soustředěno v kapitole zahraniční politiky, tudíž lze program zařadit do kategorie s obecně koncentrovaným výskytem tématu, nicméně stále bylo možno nalézt pouze obecné zmínky o evropské integraci.

Program Ľudovej strany – HZDS pro předčasné volby v roce 2006 byl po úvodním představení politické situace rozdělen do čtrnácti kapitol zaměřujících se na jednotlivé politiky. V programu lze často najít zmínky o strukturálních fondech a financování ze zdrojů EU, strana plánovala zvyšování úrovně jednotlivých sektorů, jako například zemědělství či školství, a vyslovila se pro přijetí jednotné evropské měny. V kapitole „Obrana“ se ĽS-HZDS vyjádřilo ve smyslu podpory realizace cílů Evropské bezpečnostní a obranné politiky a bezpečnostní strategie EU kompatibilní se strategií NATO. V kapitole „Zahraniční politika“ podpořila Mečiarova strana principy partnerství a strategické spolupráce v rámci EU a NATO a dále vysvětlovala, že „[e]uroatlantické instituce vidíme jako garanta naší suverenity, bezpečnosti a ekonomické prosperity“ (ĽS-HZDS 2006). Slíbila, že udělá vše pro to, aby občané SR měli v rámci EU rovnocenné postavení jako občané ostatních členských států a aby nedocházelo k jejich diskriminaci na evropském trhu práce. Deklarovala úmysl aktivně zapojit „Slovenskou republiku a její instituce do příprav a schvalování nejdůležitějších dokumentů EU, včetně předkládání vlastních návrhů a iniciativ v oblasti zahraniční politiky a bezpečnosti“ (ĽS-HZDS 2006). Z hlediska kvantitativní dimenze je možné v tomto programu sledovat obecně koncentrovaný výskyt evropského tématu. Z hlediska kvalitativního pak nacházíme obecné zmínky o evropské integraci, ale také reakce na dílčí aspekty evropské integrace (např. v oblasti bezpečnostní politiky).

Delší verze programu pro parlamentní volby v roce 2010 s názvem *Volební program v teziách* se sestávala ze čtrnácti tematicky orientovaných kapitol, přičemž evropské integraci se věnovala v první řadě poslední kapitola nazvaná „Zahraniční politika. Uznávaná země v zahraničí“, ve které se Mečiarova strana vyjádřila pro integraci zemí západního Balkánu do „evropských a transatlantických struktur“ a pro „vytváření předpokladů pro společnou energetickou politiku“ (ĽS-HZDS 2010). V kapitole „Obrana. Funkční armáda a obranyschopnost“ se ĽS-HZDS vyslovilo pro plné zapojení do společné zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky. Zbývající odkazy na evropskou integraci se týkaly takřka výhradně problematiky efektivity čerpání finančních prostředků ze strukturálních fondů EU. Z kvantitativního hlediska tak můžeme hovořit o obecně koncentrovaném výskytu, z hlediska kvalitativního o reakci na dílčí (dlouhodobě existující) prvky evropské integrace.

Slovenská demokratická a křesťanská unie – Demokratická strana (SDKÚ-DS)

Jak bylo uvedeno výše, SDKÚ vznikla jako jeden z výsledků vývoje uvnitř SDK po volbách v roce 1998, přičemž zejména vysoká míra personální kontinuity strany umožňuje v této souvislosti zkoumat i volební program antimečiarovsky zaměřené koalice/strany z roku 1998. Strana demokratické koalice připravila v roce 1998 poměrně rozsáhlý volební program s názvem *Spolu za lepší Slovensko*, který byl rozdělen do tří svěbytných částí. Zahraniční politika byla jedním z pěti témat druhé části programu SDK. Strana nejdříve komentovala nelichotivou situaci Slovenské republiky v mezinárodním prostředí, která se promítla ve vyřazení z integračních vln NATO i EU. Jako východisko viděla integraci do NATO, což by znamenalo plnění politických podmínek pro vstup do EU, a dále pokračovala: „Chceme integrovat Slovenskou republiku co nejrychleji do Evropské unie. Integrace Slovenské republiky do EU je základem pro její budoucí politickou a ekonomickou stabilitu, prosperitu a především pro účast jejích občanů na svobodném pohybu, životě a práci v celém prostoru Evropské unie.“ (SDK 1998: 25) Z kvantitativního hlediska lze tedy program zařadit do kategorie obecně koncentrovaného výskytu a z kvalitativního se jednalo o obecnou zmínku o evropské integraci spočívající zejména ve vyjádření podpory členství Slovenska v EU.

Program SDKÚ pro parlamentní volby v roce 2002 s názvem *Příležitost pro lepší život – Pokračování demokratické vlády* byl rozdělen do sedmi kapitol. První z nich nesla název „Slovenský národní zájem: Slovensko aktivním členem NATO a Evropské unie“. SDKÚ v kapitole popisovala sounáležitost s principy, jejichž vyjádřením je dle strany společenství států sdružených v EU, tedy principy „osobní svobody, úcty k lidským právům, smyslu pro spravedlnost a zodpovědnost, demokracie, vlády zákona a volného trhu“ (SDKÚ 2002: 3). SDKÚ v programu deklarovala odhodlání udělat vše pro to, aby Slovensko vstoupilo do EU v takovém termínu, aby se občané mohli zúčastnit voleb do EP v roce 2004 jako občané členské země EU. Strana dále podporovala vypracování Evropské ústavní smlouvy, jež měla vymezit, o kterých záležitostech budou rozhodovat národní státy a které budou v kompetenci EU, a Charty základních práv EU. Dále pak vyjádřila podporu jasnějšímu rozlišení mezi legislativou a exekutivou, jejich kompetencemi i směrem k národním státům. Strana tvrdila, že chce zvýšit legitimitu rozhodování EU posilněním jeho parlamentních prvků a „bude se zasazovat o prohloubení integračního procesu s postupným posilováním kompetencí evropských institucí při důsledném respektování zásady subsidiarity“ (SDKÚ 2002: 4). Nebránila se ani dalšímu budování společné zahraniční a bezpečnostní politiky včetně posílení evropského bezpečnostní pilíře v rámci EU. Zpracování

evropského tématu v kapitole věnující se zahraniční politice znamená z hlediska kvantitativní dimenze evropeizace obecně koncentrovaný výskyt. Z kvalitativního hlediska lze v programu najít známky všech tří stupňů evropeizace.

Volební program SDKÚ-DS z roku 2006 byl po úvodním slově, ve kterém byly představeny jeho čtyři pilíře, rozdělen do šesti tematických oblastí politiky strany. Strana v oblasti hospodářské politiky deklarovala, že je zastáncem a garantem završení evropské integrace. Podporovala vstup do eurozóny, od čehož si slibovala růst ekonomiky, zaměstnanosti a životní úrovně. Nejvíce informací k evropské integraci obsahovala kapitola nazvaná jednoduše „EU a NATO“, která byla zahrnuta v rámci oblasti „Bezpečné Slovensko“. V ní strana popisovala, že členství v EU a jeho aktivní využívání vidí jako cestu k prosazování cíle „udržovat mírové spolužití mezi národy a státy“ (SDKÚ-DS 2006: 41). SDKÚ-DS se chtěla zasadit o „odstranění bariér a omezení jednotného evropského trhu, o důsledné naplnění svobody pracovních sil, práce, zboží, služeb a kapitálu v rámci EU“ (SDKÚ-DS 2006: 42) a o ukončení přístupového procesu Slovenska do schengenského prostoru. Chtěla aktivně vstupovat do procesu budoucího uspořádání EU, jejího rozšiřování a důsledně prosazovat princip subsidiarity. Strana podporovala reformu společné zemědělské politiky EU, vyjádřila vůli spolupracovat při vytváření energetické politiky EU a vyslovila se pro snížení duplicity zdrojů na mírové a bojové operace EU v rámci Evropské bezpečnostní a obranné politiky. I tento program bylo možné díky koncentraci většiny informací v jediné kapitole zařadit po kvantitativní stránce ke druhému stupni evropeizace, po kvalitativní stránce pak lze v programu najít všechny tři projevy evropeizace.

Program SDKÚ-DS pro volby v roce 2010 nesl název *Pro silnější střední vrstvu, pro moderní Slovensko* a členil se do tří velkých oddílů, rozdělených na dílčí kapitoly. Ve srovnání s programy některých jiných stran se „evropské“ téma v souvislosti s domácími politikami objevovalo jen velmi zřídka, a to včetně odkazů na efektivnější čerpání strukturální pomoci. V úvodu programu byla obecněji deklarována pozitivní percepce členství Slovenska v EU a přijetí eura. Poněkud podrobnějšího zpracování se problematika evropské integrace dočkala až v kapitole věnované zahraniční politice (obecně koncentrovaný výskyt), kdy Dzurindova strana podpořila případné budoucí členství Ukrajiny a balkánských zemí v EU. Další představy strany o podobě fungování EU absentovaly. V programu tak bylo možno nalézt obecné zmínky a vyjádření k aktuálním otázkám evropské integrace.

Slovenská národní strana (SNS)

Program SNS pro volby 1994 se členil do čtrnácti kapitol a jednou z nich byla i kapitola „Zahraniční politika“. SNS v ní deklarovala zaměření své zahraniční politiky na evropský prostor a evropskou hodnotovou orientaci. „V multilaterální oblasti zahraniční politiky bude SNS podporovat neústupné směřování k evropskému hodnotovému systému“ a chce se zaměřit na „partnerskou spoluúčast na tvorbě evropské politiky“ (SNS 1994: 34). Jakákoli explicitní vyjádření o evropské integraci, snaze strany se jí účastnit nebo ji podporovat v programu chybí, proto nelze než označit evropské téma za absentující.

Program Slovenské národní strany pro parlamentní volby v roce 1998 byl rozdělen na dvě části – Programová východiska a Politický program, které se však ještě dále členily. V rámci cíle vytvoření sociálně-tržního hospodářství SNS v programu uvádí, že „[v]stup Slovenska do EU považuje za možný až tehdy, když bude slovenská ekonomika připravená a schopná obstát v konkurenci s ekonomicky rozvinutými státy EU“ a avizovala, že bude podporovat „takové integrační hospodářské tendence v Evropě, které budou založené na úzké spolupráci národních států s prokázanou výhodností vyplývající ze synergického efektu“ (SNS 1998: 5). V oddíle „Slovensko a evropská integrace“ pak SNS své postoje dále rozvíjela: „Jednoznačnou potřebu vstupu do EU je však třeba podřídit racionálním hlediskům, je nevyhnutelné definovat integrační rizika, v přiměřeném čase snížit možné ekonomické ztráty způsobené velkou ekonomicko-hospodářskou diferenciací. [...] Dáváme přednost postupnému začleňování do EU, které bezprostředně neohrozí hospodářskou stabilitu a vytvoří prostor pro adaptaci hospodářství a společenských faktorů. Jde nám o takovou integraci, která připouští odevzdání části suverenity státu, ale nevyžaduje rezignaci na národní identitu. Svoboda v jednotné Evropě by měla být spojená s národní a kulturní pluralitou a rovnoprávností.“ (SNS 1998: 18) Prakticky stejná slova jako v předchozích dvou případech se pak nacházela v oddílu „Zahraničně ekonomické vztahy“. SNS opakovala nutnost integrace na základě výhodnosti projektu pro všechny strany, rovněž to, že slovenský vstup do EU je možný, až bude slovenská ekonomika připravená a schopná obstát v konkurenci s ekonomicky rozvinutými státy EU, a dodala, že v opačném případě by „negativa ze vstupu do EU převažovala nad pozitivy v důsledku nepřipraveného členství“ (SNS 1998: 26). Evropská tematika je tak jednak zmiňována na více místech programu, ale je jí také věnována část programu týkající se přímo zahraniční politiky a mezinárodní spolupráce, nicméně se stále jedná ve všech případech pouze o obecné zmínky. Z hlediska kvantitativní dimenze jde o obecně koncentrovaný výskyt.

Program národnej obrody určený pro volby do NR SR v roce 2002 byl rozdělen do pěti okruhů. Jako jeden ze strategických cílů strana uvedla „Připravit Slovensko na vstup do EU jako suverénního a rovnoprávného člena tohoto společenství a evropského bezpečnostního systému, ve kterém bude připraveno čelit terorismu a dalším bezpečnostním rizikům, definovaným pro 21. století.“ (SNS 2002: 4) V rámci kapitoly „Národní program“ upozornila SNS na přijímání úprav Ústavy SR, které upřednostňují evropské právo před právem národním a hodlala citlivě posuzovat implementaci evropského práva do právního pořádku SR. SNS zastávala názor, že „v otázkách strategického, politického a hospodářského významu je nevyhnutelné prosazovat a obhajovat národně-státní zájmy Slovenska“ (SNS 2002: 8) a že proces harmonizace práva SR a EU nesmí znamenat ústup z pozic reálného prosazování slovenských zájmů. SNS také odmítá myšlenku „tzv. ztráty hranic po vstupu SR do EU“ (SNS 2002: 8) nebo jejich změny a vytvoření autonomního postavení části území. SNS přijímá integraci, ve které půjde o dobrovolné spojení svobodných, svéprávných a rovnoprávných států. Strana preferuje Evropskou unii silných národních států. V kapitole „Zahraniční vztahy a mezinárodní spolupráce“ náležící do druhého oddílu se nachází část nazvaná „Slovensko a evropská integrace“. SNS v ní zopakovala, že podporuje integraci národních států a odmítá principy federalizace a centralizace Evropy, „ve které místo občanů a jimi volených představitelů budou rozhodovat centralističtí byrokraté“ (SNS 2002: 19). Dále SNS avizovala, že jednoznačnou prioritou vstupu země do EU je třeba podřídit racionálním hlediskům národních zájmů SR, a proto je nutné definovat integrační rizika a včas snížit případné ekonomické ztráty způsobené ekonomicko-hospodářskými rozdíly SR a zemí EU. SNS jde o takovou integraci, která připouští odevzdání části suverenity státu, ale nevyžaduje rezignaci na národní identitu. V oblasti zemědělství SNS trvá na dotacích EU pro všechny zemědělce, tudíž i pro zemědělce z nově přijatých zemí. SNS zde také diskutuje detaily přístupových jednání v této oblasti. Z kvantitativního hlediska lze program označit za variantu s obecně koncentrovaným výskytem tématu a z kvalitativního můžeme v tomto programu najít jednak obecné zmínky o evropeizaci, jednak reflexi aktuálních problémů integrace.

Program znovusjednocené SNS pro volby v roce 2006 nazvaný *Program národnej obnovy* byl rozdělen na Politický úvod a následně deset kapitol. Jednou z priorit strany deklarovaných ihned v začátku celého programu je snaha o „prohloubení mezinárodní politické orientace státu na EU, její další rozšiřování na východ, při zachování funkcí národního státu“ (SNS 2006: 3). SNS chtěla prosazovat, aby se EU v budoucnosti formovala jako společenství nezávislých a suverénních států. V kapitole týkající se hospodářství strana poukázala na svůj plán obhajovat slovenské zájmy, a proto požadovala, aby se po rozhodnutí o přistoupení SR do „Evropské měnové unie

a zavedení eura zvážily klady a nedostatky tohoto kroku, dopad na občany a podnikatele a na základě stanoviska nezávislých odborníků se rozhodlo o dalším postupu“ (SNS 2006: 6). Dále hodlala podpořit případný návrh konání referenda o přijetí „Evropské ústavy“, na jejíž části v průběhu programu taktéž poukazovala. V kapitole zahraniční politiky je uvedeno, že SNS je „přesvědčená, že jedinou možnou budoucností Evropské unie jsou silné a suverénní národní státy, a ne uměle vytvářené a preferované seskupení evropských regionů“ (SNS 2006: 37). Vstup do EU viděla jako splněný střednědobý cíl zahraniční politiky a proklamovala snahu o „decentralizaci bruselské eurobyrokracie a o přestěhování některých významných evropských institucí do Bratislavy, jako perspektivní středoevropské metropole“ (SNS 2006: 42). Motivem, který se prolíná celým programem, je pak téma financování z evropských fondů. Program nemá vlastní kapitolu striktně zaměřenou na evropskou integraci, nicméně jádro informací o tomto problému se nachází v kapitole o zahraniční politice (obecně koncentrovaný výskyt). Z kvalitativního hlediska se v programu nacházejí všechny tři stupně evropeizace.

Volební program SNS pro období let 2010–2014 s názvem *Politika continuity* měl poněkud specifickou podobu, neboť první část tvořilo poměrně obsáhlé hodnocení předchozího období se zaměřením na údajné úspěchy strany. Slotova strana se zde mimo jiné dotkla vstupu Slovenska do Evropské měnové unie nebo přijetí Lisabonské smlouvy. V kapitole věnované zemědělství – již v druhé části programu představující pohled strany na některé politiky – vyjádřila SNS svoji představu o změně Společné zemědělské politiky ve smyslu odstranění rozdílů mezi starými a novými členskými státy a nového nastavení kvót na některé zemědělské produkty (SNS 2010: 11). V kapitole nazvané „Zahraniční politika a evropská integrace“ se SNS vyslovila pro vytvoření samostatných evropských ozbrojených sil (v další části programu podpořila Společnou obrannou politiku EU), ale také proti federalizaci EU (v tomto kontextu je zajímavá pozitivní percepce Lisabonské smlouvy, která fakticky znamená oslabení role národních států v rozhodovacích mechanismech EU)⁹ a navrhla vznik druhé komory EP posilující roli národních států v rozhodovacím mechanismu (SNS 2010: 29). Podobu zapracování „evropského tématu“ do volebního programu můžeme hodnotit jako obecně koncentrovaný výskyt, přičemž strana vyjádřila své obecné představy o fungování EU, stejně tak se dotkla některých dlouhodobých i aktuálních problémů evropské integrace.

⁹ Poměrně překvapivý postoj SNS k Lisabonské smlouvě je zřejmě výsledkem jejího vládního působení. Nicméně tento moment by si jistě zasloužil podrobnější analýzu, na kterou bohužel nemáme na tomto místě prostor. Ostatně předkládaný text není primárně zaměřen na postoje politických stran k evropské integraci (tém se věnoval více např. Rybář 2005).

Smer

Volební program Smeru pro volby v roce 2002 nesl název *Volte poriadok a slušný život!* a byl rozdělen do devíti kapitol tvořících tři okruhy. Program neměl žádnou samostatnou kapitolu týkající se evropské integrace ani zahraniční politiky jako takové. Místo toho lze nalézt zmínky o EU na více místech programu. V první kapitole nazvané „Smer – Třetí cesta“ se Smer představuje jako strana, která svým programem a každodenní prací plně podporuje a zaručuje pozvání Slovenské republiky do Evropské unie (Smer 2002: 1). V úvodu oddílu „Volte slušný život!“ pak strana uvádí přání přivést Slovensko do EU jako hrdou, sebevědomou, ekonomicky perspektivní a vzdělanostně a kulturně vyspělou zemi (Smer 2002: 12). V kapitole týkající se zemědělství pak navíc uvádí, že „Smer udělá vše pro to, aby slovenští zemědělci po vstupu do Evropské unie měli stejné podmínky jako současní členové unie“ (Smer 2002: 18). Absence samostatné kapitoly o zahraniční politice řadí program do skupiny programů s rozptýleným výskytem tématu a z hlediska kvalitativní dimenze programu lze najít obecné zmínky o evropské integraci, ale i reakci na aktuální problémy integrace (zemědělská politika).

Program Smeru-SD pro parlamentní volby v roce 2006 byl pojmenován *Směrem k lidem* a po představení základních východisek a cílů byl rozdělen do čtyř kapitol. Relativně stručná kapitola „Zahraniční politika“ obsahuje pouze vágní formulaci podpory aktivního působení Slovenska v evropských politických a hospodářských strukturách, protože je součástí Evropy. Dále pak jednou větou kritizuje nevýhodné přístupové podmínky, které vyjednala minulá vláda. Na začátku kapitoly „Směrem k sociálnímu státu“ lze nalézt tvrzení, že Smer bude ve své politice konat takové kroky, které neohrozí plánovaný vstup Slovenska do eurozóny. Podobný slib je možné nalézt i dále v textu, na začátku kapitoly „Společnost prosperity“. Tvrzení, že Směr-SD „bude prosazovat takový systém finančních podpor v zemědělství, který zrovnoprávní slovenské zemědělce se zemědělci v okolních zemích a umožní spravedlivou soutěž v rámci Evropské unie“ (Smer-SD 2006: 21) je pak možné z hlediska evropské integrace považovat za snahu o reformu společné zemědělské politiky EU. Časté je pak v programu užití evropského tématu jako referenčního rámce či v souvislosti s čerpáním financí z evropských fondů. Téma evropské integrace se v programu nachází ve formě obecně koncentrovaného výskytu. V rámci kvalitativní dimenze je možné v programu nalézt evropeizaci ve všech třech formách.

Volební program Smeru – Sociální demokracie pro období let 2010–2014 byl rozdělen do sedmi kapitol, víceméně orientovaných na vybrané politiky. Problematika EU byla zmiňována víceméně napříč celým volebním programem, avšak pouze v omezené míře bylo možné nelézt

představy strany o fungování Unie. Z tohoto úhlu pohledu se stalo leitmotivem odkazování na (zajištění) využití prostředků ze strukturálních fondů EU (např. v souvislosti s policií, finanční politikou, podnikatelským prostředím nebo rozvojem regionů). V části programu zaměřené na zemědělskou politiku se Smer vyslovil pro změnu společné zemědělské politiky ve smyslu „zrovnoprávnění dotací v celé unii“ (Smer-SD 2010: 15). Největší koncentrace informací týkajících se evropské integrace se nacházela v kapitole „Posílení postavení Slovenské republiky v Evropské unii a ve světě“, konkrétně v části „Východiska SR v oblasti zahraniční politiky a vztahů s EU“, která se věnovala výhradně „evropské“ problematice. Smer v ní podporoval základní principy evropské integrace, zároveň navrhnul některé úpravy rozpočtové politiky EU a podpořil „aktivní implementaci Lisabonské smlouvy“ (Smer 2010: 36). Zpracování evropského tématu v programu tak lze označit jako specificky koncentrovaný výskyt a přes nízkou míru konkrétnosti je možné v programu najít vedle obecných zmínek o evropské integraci i reakce jak na dílčí dlouhodobě existující, tak aktuální aspekty či problémy evropské integrace.

Strana maďarské koalice a její předchůdci

Jak bylo zmíněno již výše, ve volbách do NR SR v roce 1994 kandidovaly tři politické strany usilující o oslovení maďarské menšiny na Slovensku a až o čtyři roky později aplikovaná novelizace volebního zákona vedla ke vzniku Strany maďarské koalice. Šestistránkový program Maďarské občanské strany *Pokoj a istota* byl rozdělen do sedmi oddílů, ve kterých straničtí odborníci vysvětlovali problémy ve vybraných životních situacích, a následně program nabízel řešení, která strana hodlala prosadit. V závěru programu se pak nachází informace o straně samotné. Evropské téma ovšem v programu zcela chybělo.

Politické hnutí Spolužitie – Együttélés připravilo pro volby v roce 1994 program s názvem *Pilíře volebního programu Együttélés – Spolužitie*. Program začínal stručným popsáním šesti pilířů stranické politiky a vlastní text programu byl pak rozdělen do deseti kapitol, které se následně dále členily. První zmínka o evropské integraci se nachází v pilíři hospodářské politiky, kde strana deklarovala snahu o „vytvoření ekologicky orientovaného, sociálního tržního hospodářství v souladu s normami Evropské unie“ (Spolužitie 1994), což ovšem dle vymezení použitého pro tuto práci nelze za evropeizaci považovat. V kapitole „Zahraniční politika“ se nachází odstavec s názvem „Podpora evropské integrace“. Spolužitie v něm tvrdí, že všemi silami podporuje evropskou integraci (Spolužitie 1994). V odstavci pojmenovaném „Regionalismus“ se píše, že „Spolužitie účinně podporuje základní myšlenku maastrichtské dohody (dohody o vzniku Evropské unie), tj. princip subsidiarity, podle kterého mají být záležitosti lokálního charakteru

v kompetenci místních orgánů a ty by je měly také řešit“ (Spolužitie 1994). Toto je poněkud specifický projev evropeizace, nicméně je v celém textu jediný. Evropská problematika je v případě tohoto programu koncentrována v oddíle týkajícím se zahraniční politiky strany (obecně koncentrovaný výskyt), nicméně se opět jedná pouze o obecnou zmínku.

Program Maďarského křesťanskodemokratického hnutí byl rozdělen do devíti oddílů. Již v úvodu preambule programu bylo konstatováno, že „[p]roces sjednocování Evropy – její integrace se rozběhl a snahy jednotlivých států i přes větší či menší překážky směřují k vytvoření nové Evropy, ke vzniku Evropské unie“ (MKDH 1994: 1). Ve třetím odstavci pak strana dodává: „Jako konečný cíl jsme stanovili přijetí do Evropské unie, neboť tento systém je zárukou vysychání nacionalismu a budování jednotného společenského pořádku v Evropě.“ (MKDH 1994: 2) Ve třetím oddílu nazvaném „Vybudování tržní ekonomiky a její stabilizace“ pak strana s ohledem na vztah Slovenska jako přidružené země a v budoucnu členské země EU deklaruje prvoplánové přijímání opatření ve smyslu přizpůsobování Evropské unii v případech legislativy ve sféře výroby, norem na ochranu životního prostředí a zdraví a norem týkajících se konečné produkce. Tento záměr lze opět chápat jako inspiraci evropskou integrací pro domácí politiku. V tomto programu se tedy jedná pouze o obecnou zmínku o evropské integraci, a jelikož se všechny relevantní informace nacházejí v Preambuli¹⁰ programu, nelze výskyt označit než za rozptýlený.

SMK v roce 1998 sestavila volební program, ve kterém se nacházelo vedle úvodního slova devět tematických oddílů. Ihned v úvodu programu strana proklamovala, že „[b]udoucnost Slovenska vidí v jeho účasti ve společenství evropských států, v Evropské unii“ (SMK 1998). V oddílu zahraniční politiky pak pokračuje: „Z hlediska budoucnosti Slovenské republiky je klíčovým momentem členství v Evropské unii. Tento krok by napomohl řešení ekonomických a politických problémů nejen nyní, ale i v budoucnosti.“ (SMK 1998) Současně však SMK uznává, že pro členství je třeba splnit určité podmínky. „Ze strany Slovenské republiky je k zabezpečení akceptovatelnosti státu uskutečnit změny zejména ve vnitřní politice a menšinové politice.“ (SMK 1998)

Strana pak připomíná svůj cíl členství v Evropské unii i v oddíle hospodářská politika a přidává názor, „že jen členství v Evropské unii umožní Slovensku zařadit se mezi vyspělé státy světa a jeho občanům přiměřenou vysokou životní úroveň“ (SMK 1998). Členství samotné pak považuje za jednu z nejdůležitějších hospodářsko-politických i zahraničně-politických priorit

¹⁰ Samostatná kapitola o zahraniční politice v programu chybí.

strany. V rámci regionální politiky pak strana dodává, že jedním z cílů EU je regionalismus, jehož cílem by měla být „Evropa regionů“. Obecné připomínky cíle vstoupit do EU se pak nacházejí v dalších oddílech, především jako srovnávací rámec pro další stranické priority. Známký hledané evropeizace jsou v tomto programu opět zastoupeny pouze obecnými zmínkami, přičemž se jedná o rozptýlený výskyt evropského tématu.

Program SMK pro parlamentní volby v roce 2002 nazvaný *Důvěra spojuje* byl rozdělen do pěti kapitol a informace o evropské integraci se nacházely pouze v poslední z nich – v kapitole „Stát“. Mimo tuto kapitolu lze pak nalézt pouze zmínky o harmonizaci nebo evropských dotacích. SMK chápala vstup do Evropské unie jako možnost dlouhodobého zabezpečení ekonomického rozmachu Slovenska a jeho demokratického fungování. Strana chtěla „klást velký důraz na přiblížení Evropské unie občanům, na to, aby o otázkách, které se jich týkají, a o mnohých možnostech, které se jim nabízí, občané dostávali informace z první ruky“ (SMK 2002). Více informací se v programu nenachází, proto jej lze zařadit do skupiny programů s obecně koncentrovaným výskytem ve formě obecných zmínek o evropské integraci.

SMK připravila pro volby 2006 program s názvem *Rychlé dosažení úrovně Evropské unie* rozdělený do čtrnácti kapitol. V kapitole „Aktivní evropská a zahraniční politika“ se SMK vyslovuje pro funkční EU, ale přitom se spoluprací mezi členskými státy, která by byla budována směrem zezdola-nahoru, tedy v souladu s přáními občanů. Strana chtěla EU, která musí být „lidská, srozumitelná, transparentní. Její instituce musí mít [...] jasně vymezené úlohy“ (SMK 2006: 60). SMK taktéž podporovala další rozšiřování EU, vyslovila se pro rychlé přijetí Chorvatska a další vyjednávání s Tureckem. Podporuje hlubší integraci v oblastech, „které jsou v souladu s výzvami 21. století řízeny efektivněji z jediného evropského centra než z členských krajin. Takovými oblastmi mohou být například rozvoj výzkumu, boj proti terorismu, diverzifikace energetických zdrojů nebo některé (další) oblasti justice a ochrany životního prostředí, společná konzulární politika, společné angažování se v krizových oblastech atd.“ (SMK 2006: 60) Mimo výše zmíněnou kapitolu se SMK ve svém programu několikrát zmiňuje o vstupu do eurozóny – přijetí jednotné evropské měny, ve kterém vidí především výhodu stabilního měnového kursu, jednodušších transakcí a zamezení měnovým spekulacím. Zpracování evropského tématu v programu je hodnotitelné jako obecně koncentrovaný výskyt (kvantitativní dimenze). Na základě vyjádření o prohlubování integrace, jejím rozšíření nebo vstupu do eurozóny je pak možné nalézt v kvalitativní rovině všechny tři typy zpracování evropského tématu.

Volební program SMK z roku 2010 nesl název *Moderní strana, životaschopná společnost* a skládal se kromě úvodní části z jedenácti tematických kapitol. Zapracování evropského tématu do volebního programu determinovala podobně jako v předchozích letech primárně etnická identita strany, tedy vybrané aspekty evropské integrace byly dávány do souvislosti zejména s politikou ochrany menšin (např. konstatování o nutnosti vypracování „menšinového zákona evropského ducha“ – SMK 2009). Zároveň je nutno konstatovat, že se v programu neobjevila ani zmínka o postoji strany k evropské integraci nebo k některým jejím dílčím aspektům. V tomto ohledu tak téma v programu absentovalo.

4. Výsledky analýzy

Relativně podrobný pohled na volební programy slovenských politických stran ukázal, že způsob zapracování postojů k evropské integraci se poměrně významně lišil jak z hlediska jednotlivých aktérů, tak z hlediska vývoje v čase. Přesto lze identifikovat určité trendy, jež vypovídají o míře evropeizace volební programatiky slovenských politických stran (viz tabulka č. 1).

Tabulka č. 1. Evropeizace volebních programů slovenských politických stran (1994–2010).

Politická strana	Rok	Kvantitativní dimenze				Kvalitativní dimenze			
		Absence	Rozpt.	Obecně koncent.	Spec. koncent.	Absence	Obecná zmínka	Dlouhod. aspekty	Aktuální problémy
KDH	1994	X				X			
	1998	-	-	-	-	-	-	-	-
	2002			X			X	X	X
	2006			X			X	X	X
	2010				X		X	X	X
ĽS-HZDS	1994			X			X		
	1998			X			X		
	2002			X			X		
	2006			X			X	X	
	2010			X				X	
SDKÚ	1994	-	-	-	-	-	-	-	-
	1998			X			X		
	2002			X			X	X	X
	2006			X			X	X	X
	2010			X			X		X
Smer	2002		X				X		X
	2006			X			X	X	X
	2010				X		X	X	X
SMK	1994 (MKDH)		X				X		
	1994 (MOS)	X				X			
	1994 (Spolužití)			X			X		
	1998		X				X		
	2002			X			X		

	2006			X			X	X	X
	2010	X				X			
SNS	1994	X				X			
	1998			X			X		
	2002			X			X		X
	2006			X			X	X	X
	2010			X			X	X	X

V první řadě je třeba říci, že v průběhu 90. let nesehrávalo „evropské“ téma ve volebních programech na Slovensku významnější roli. Pokud vůbec byla evropeizace volebních programů zaznamenána (výjimkou nebyla ani absence tématu, zejména v roce 1994), zpravidla se objevovala v podobě obecných zmínek, velmi často deklarujících např. podporu vstupu Slovenska do EU. Typická byla rovněž absence speciální kapitoly o postojích strany k evropské integraci, naopak téma bylo zakomponováno v podobě rozptýleného výskytu. K významnému nárůstu evropeizace volební programatiky dochází až s parlamentními volbami v roce 2002, kdy se mění jak prostor věnovaný evropskému tématu (rozptýlený výskyt nahrazuje ve většině případů obecně koncentrovaný výskyt), tak detailnost proklamovaných postojů politických stran k evropské integraci (časté jsou zmínky o dlouhodobějších aspektech EU, ale i o některých aktuálních problémech evropské integrace). Nastoupený trend potvrdily volební programy, které politické strany připravily pro volby do NR SR v roce 2006, kdy bylo možno zaznamenat zatím nejvyšší míru evropeizace. Aniž bychom se chtěli pouštět do dalekosáhlých komparativních závěrů (ostatně to ani nemělo být cílem předloženého textu), přece jen nám na myslí vytane srovnání se situací v České republice, kde byl zaznamenán razantní „nástup“ evropeizace volební programatiky již v závěru 90. let (Havlík 2009). V čem může spočívat specifikum slovenského případu?

V úvahu je třeba vzít několik skutečností počínaje dynamikou východního rozšíření EU, s tím spojený do značné míry specifický vztah Slovenska k EU a *vice versa* spojený s podobou politického režimu a v neposlední řadě specifika jednotlivých politických stran. Pokud se jedná o průběh tzv. východního rozšíření, počáteční postoj EU byl dosti opatrný a „terminář“ realizace vstupu zemí středovýchodní Evropy se tvořil jen velmi pomalu. V 90. letech, zejména v jejich první polovině, byla vidina členství velmi mlhavá. To se dvojnásobně týkalo Slovenska, které bylo v důsledku podoby Mečiarova režimu ze vstupních rozhovorů dočasně vyloučeno. Nedokončená tranzice a následný boj o podobu režimu (konflikt mečiarismus vs. antimečiarismus) se navíc staly dominantními rysy vývoje slovenské politiky v 90. letech (Kopeček 2007; Rybář 2004) a ostatní témata (včetně toho evropského) odsunuly do pozadí. Faktická volební porážka HZDS v roce

1998 a nástup nové vlády vrátily slovenské členství v EU opět „do hry“ a vstup do Unie (a jeho podmínky) se stal jedním z relevantních témat, což se projevilo i v podobě volebních programů v roce 2002. O čtyři roky později již bylo členství země v EU skutečností a všechny sledované politické strany reagovaly poměrně podrobným zpracováním „evropského“ tématu ve svých programech. Určitou výjimku tvořila v tomto ohledu ES-HZDS, což lze do jisté míry přičíst široce rozkročenému ideologickému profilu strany spojenému i s nepříliš vyjasněným názorem na evropskou integraci, ale také SMK. Podoba volebního programu SMK z roku 2010 ovšem není z hlediska dlouhodobého až tak překvapující, neboť pouze v roce 2006, tedy krátce po vstupu Slovenska do EU, byl její program výrazně evropeizovaný. Obecně nižší míra evropeizace programů SMK je dle našeho názoru vysvětlitelná ideologickým profilem strany soustředícím se primárně na obhajobu zájmů maďarské menšiny na Slovensku. Nelze říci, že by zmínky dotýkající se evropské integrace v programech SMK zcela absentovaly, nicméně ty jsou spojeny a vlastně podřízeny proklamované obhajobě zájmů maďarské minority, tedy fakticky domácí politiky a nevyjadřují postoj strany k evropské integraci (v našem pojetí se tedy nejedná o evropeizaci).

Výstup na dosavadní vrchol evropeizace volebních programů vystřídal pozvolný sestup, neboť programy z roku 2010 nedosáhly takové úrovně evropeizace, a to jak do „prostorového“ zpracování tématu, tak do detailnosti zmínek. V tomto ohledu sehrála svoji roli zřejmě ekonomická krize, poněkud upozadující další, v období ekonomické prosperity pro voliče atraktivnější témata. Pluralita relevantních konfliktních linií tak představuje další specifický prvek činící výzkum evropeizace v prostředí slovenského stranického systému ještě více zajímavý. I z tohoto úhlu pohledu bude jistě zajímavé i nadále (a také po odeznění ekonomických problémů) sledovat, jaké místo zaujme evropská integrace ve volebních programech slovenských politických stran v dalších letech.

5. Závěr

Evropeizace volební programatiky představuje z hlediska politologie mimořádně zajímavé a zároveň aktuální téma, nicméně prostředí střední a východní Evropy se ovšem doposud do jisté míry vyhýbají. Cílem předloženého textu bylo pokusit se tuto mezeru alespoň částečně zaplnit, a to prostřednictvím analýzy programatiky slovenských politických stran. Nástrojem analýzy se stalo dvoudimenzionální pojetí evropeizace volební programatiky, v minulosti již aplikované v prostředí České republiky. I z tohoto důvodu je možno předkládanou studii chápat jako další dílek rozsáhlejšího komparativního výzkumu evropeizace v prostředí zemí postkomunistického prostoru.

Jak bylo vidno, evropeizace volební programatiky slovenských politických stran prošla v letech 1994–2010 dynamickým vývojem, mimochodem částečně kopírující vývoj v České republice, ovšem v řadě aspektů se významně liší. Zatímco v roce 1994 všechny sledované politické strany s výjimkou HZDS a dvou menších maďarských stran téma evropské integrace do svých programů nezačlenily, v roce 1998 se stalo součástí volební programatiky všech subjektů. Jedním dechem je ovšem třeba konstatovat, že zpracování evropské tematiky nepřekročilo podobu obecných zmínek. Z tohoto pohledu je možné prvotní změny zaznamenat až v roce 2002, byť i v předvečer vstupu Slovenska do EU zůstaly dvě z politických stran u obecných proklamací. Pomyslný vrchol evropeizace tak představuje až rok 2006, kdy všechny politické strany s výjimkou ĽS-HZDS vyjádřily své představy o evropské integraci poměrně podrobně, resp. bylo možno zaznamenat všechny kvalitativní formy evropeizace jejich volební programatiky. Předpoklady stanovené v úvodu textu hovořící o postupném nárůstu významu evropské integrace z hlediska podoby volebních programů slovenských politických stran se tak naplnily s jistou výjimkou roku 2010, kdy dochází k určitému „utlumení“ evropeizace.¹¹

Rovněž slovenský stranický systém, resp. programatika slovenských politických stran vykazala zřetelné rysy evropeizace, zároveň její podoba je spoluformována některými specifiky vyplývajícími z vývoje slovenské polistopadové politiky. V první řadě se jedná o podobu slovenského politického režimu balancujícího v průběhu 90. let na hraně demokracie, resp. ji částečně opouštějící. Zachování, resp. lépe řečeno zavedení liberálně demokratického režimu se stalo hlavním tématem slovenské politiky a odsunulo všechna ostatní témata do pozadí. Tím lze vysvětlit (spolu s dočasným vyloučením Slovenska ze vstupních rozhovorů) relativně pozdní nárůst významu evropské integrace ve volební programatice politických stran datující se až do prvních let nového tisíciletí.¹² Znatelný nárůst evropeizace volební programatiky byl následně (po)zastaven a v roce 2010 dostala ve stranických programech větší prostor jiná témata. Zda se jedná o nový trend, či o výraz specifických podmínek (ekonomická krize), ukáže až budoucnost a (doufejme) další podobně orientovaný výzkum.

¹¹ Mimochodem tato skutečnost může být inspirativní z hlediska případného doplnění dosavadního výzkumu prováděného v prostředí českého stranického systému, doposud se zabývající obdobím končícím volbami v roce 2006.

¹² V obecnější rovině by se dalo spekulovat o personální kapacitě některých politických stran srozumitelně uchopit poměrně komplikované téma evropské integrace. Nicméně tuto úvahu je nutno spíše chápat jako možnou inspiraci pro další badatelské počiny.

Seznam zkratk

ANO	Aliance nového občana
ČR	Česká republika
DS	Demokratická strana
EP	Evropský parlament
ES	Evropské společenství
ESDP	Evropská bezpečnostní a obranná politika (<i>European Security and Defence Policy</i>)
EU	Evropská unie
HZDS	Hnutí za demokratické Slovensko
HZDS–ES	Hnutí za demokratické Slovensko – Lidová strana
HZDS–RSS	Hnutí za demokratické Slovensko – Rolnická strana Slovenska
KDH	Křesťanskodemokratické hnutí
ĽS	Lidová strana
ĽS–HZDS	Lidová strana – Hnutí za demokratické Slovensko
MKDH	Maďarské křesťanskodemokratické hnutí
MOS	Maďarská občanská strana
NR SR	Národní rada Slovenské republiky
RSS	Rolnická strana Slovenska
SaS	Svoboda a Solidarita
SDK	Strana demokratické koalice / Slovenská demokratická koalície
SDKÚ	Slovenská demokratická a křesťanská unie
SDKÚ–DS	Slovenská demokratická a křesťanská unie – Demokratická strana
SDE	Strana demokratické levice
SMK	Strana maďarské koalice
SMER–SD	SMER – Sociální demokracie
SNS	Slovenská národní strana
SOP	Strana občanského porozumění
SR	Slovenská republika
ZRS	Sdružení dělníků Slovenska

Literatura

- Cabada, L. – Kubát, M. (2004, eds): *Úvod do politické vědy*, Praha, Eurolex Bohemia.
- Cabada, L. – Waisová, Š. (2004): Czech Political Parties and Their Position to the Institutions of the European Union – Debate before the First EP Elections, in: L. Cabada – A. Krašovec (eds): *Europeanisation of National Political Parties*, Plzeň, Aleš Čeněk, s. 83-94.
- Dančák, B. – Fiala, P. – Hloušek, V. (2005): Evropeizace: Pojem a jeho konceptualizace, in: B. Dančák – P. Fiala – V. Hloušek (eds): *Evropeizace. Nové téma vědeckého výzkumu*, Brno, Mezinárodní politologický ústav.
- Featherstone, K. (2003): In the Name of “Europe”, in: K. Featherstone – C. Radaelli (eds): *The Politics of Europeanization*, Oxford, Oxford University Press, pp. 3-26.

- Fiala, P. – Hloušek, V. – Pitrová, M. – Pšeja, P. – Suchý, P. (2006): Evropeizace politických stran a zájmových skupin: základní problémy a směry analýzy, *Politologický časopis*, roč. XIII, č. 1, s. 3-26.
- Fiala, P. – Strmiska, M. (1998): *Teorie politických stran*, Brno, Barrister & Principal.
- Fiala, P. a kol. (2009): *Evropeizace zájmů: Politické strany a zájmové skupiny v České republice*, Brno, Mezinárodní politologický ústav.
- Harmesen, R. – Wilson, T. M. (2000): Introduction: Approaches to Europeanization, *Yearbook of European Studies*, No. 14, pp. 13-26.
- Havlík, V. – Pšeja, P. (2007): Evropeizace jako předmět výzkumu v sociálních vědách, *Sociální studia*, roč. IV, č. 3, s. 7-16.
- Havlík, V. – Valterová, A. (2007): Evropeizace českých politických stran: aplikace Ladrechova konceptu, *Slovenská politologická revue*, roč. VII, č. 4, s. 77-103.
- Havlík, V. – Vykoupilová, H. (2007): Dvě dimenze evropeizace volebních programů: případ České republiky, *Sociální studia*, roč. IV, č. 3, s. 121-142.
- Havlík, V. (2009): *České politické strany a evropská integrace. Evropeizace, evropanství, euroskepticismus?*, Brno, Mezinárodní politologický ústav.
- Hloušek, V. – Cabada, L. a kol. (2009): *Eurovolby 2009: prostor pro evropeizaci politických stran ve střední Evropě?*, Plzeň, Aleš Čeněk.
- Hloušek, V. – Pšeja, P. (2008): Evropeizace politických stran a stranického systému v České republice, *Politologický časopis*, roč. XV, č. 4, s. 299-317.
- Hloušek, V. (2007): Koncept konfliktních linií a problematika evropské integrace, *Sociologický časopis*, roč. XLIII, č. 2, s. 361-378.
- Kopeček, L. (2006): *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Kopeček, L. (2007): *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Ladrech, R. (2001): *Europeanization and Political Parties: towards a Framework for Analysis*, Queen's Papers on Europeanisation, No. 2, on-line text <<http://www.qub.ac.uk/schools/SchoolofPoliticsInternationalStudiesandPhilosophy/FileStore/EuropeanisationFiles/Fileupload,38436,en.pdf>>.
- Ladrech, R. (2002): Europeanization and Political Parties, *Party politics*, Vol. VIII, No. 4, pp. 389-403.
- Mair, P. (2000): The Limited Impact of Europe on National Party Systems, *West European Politics*, Vol. XXXIV, No. 4, pp. 27-51.
- Mair, P. (2007): Political Parties and Party Systems, in: P. Graziano – M. P. Vink (eds): *Europeanization. New Research Agenda*, London, Palgrave Macmillan, pp. 154-166.
- Radaelli, C. M. (2000): Whither Europeanization? Concept Stretching and Substantive Change, *European Integration Online Papers*, Vol. IV, No. 8, on-line text <<http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-008a.htm>>.
- Rybář, M. (2004): Party Politics and Changing Patterns of Party Competition in Slovakia, in: G. Mesežnikov – O. Gyarfášová (eds): *Party Government in Slovakia*, Bratislava, Institute for Public Affairs, pp. 25-44.

Rybář, M. (2005): Politické strany, európska integrácia a euroskepticizmus na Slovensku, in: B. Dančák – P. Fiala – V. Hloušek (eds): *Europeizace. Nové téma politologického výzkumu*, Brno, Mezinárodní politologický ústav, s. 323-343.

Strmiska, M. a kol. (2005): *Politické strany moderní Evropy*, Praha, Portál.

Zemanová, Š. (2007): Výzkum europeizace – Aktuální problémy a perspektivy, *Mezinárodní vztahy*, roč. XLII, č. 4, s. 29-51.

Programové materiály

HZDS (1998): *Zmluva na 3. tisícročí medzi HZDS a občanmi Slovenskej republiky*, Volební program pro volby do NR SR 1998, tištěno.

HZDS-ĽS (2002): *S ľuďmi a pre ľudí*, Volební program pro volby do NR SR 2002, on-line text <<http://volby.sme.sk/c/622771/volebny-program-hnutia-za-demokraticke-slovensko-ludovej-strany.html>>.

HZDS-RSS (1994): *Slovensko do toho!*, Volební program pro volby do NR SR 1994, tištěno.

KDH (1994): *Spolu to dokážeme*, Volební program pro volby do NR SR 1994, tištěno.

KDH (2002): *Volebný program Kresťanskodemokratického hnutia*, Volební program pro volby do NR SR 2002, on-line text <<http://volby2002.kdh.sk/vprogram.htm>>.

KDH (2006): *Za slušný život na Slovensku*, Volební program pro volby do NR SR 2006, on-line text <http://volby2006.kdh.sk/dokumenty/volebny_program.pdf>.

KDH (2010): *Cesta pre Slovensko*, Volební program pro volby do NR SR 2010, on-line text <http://www.kdh.sk/data/upload/documents/KDH_volebny_program_2010.pdf>.

ĽS-HZDS (2006): *Programový dokument pre parlamentné voľby 2006*, Volební program pro volby do NR SR 2006, on-line text <http://www.volby.osobnosti.sk/dokumenty/LS-HZDS/Volebny_program.doc>.

ES-HZDS (2010): *Volebný program v tézach*, Volební program pro volby do NR SR 2010, on-line text <<http://www.hzds.sk/modules/download/download.php?id=84>>.

MKDH (1994): *Program Maďarského kresťanskodemokratického hnutia schválený na I. kongrese MKDH v Dunajské Stredě dňa 26. 02. 1994*, Volební program pro volby do NR SR 1994, tištěno.

MOS (1994): *Pokoj a istota*, Volební program pro volby do NR SR 1994, tištěno.

SDK (1998): *Spolu za lepšie Slovensko*, Volební program pro volby do NR SR 1998, tištěno.

SDKÚ (2002): *Volebný manifest SDKÚ. Príležitosť pre lepší život – Pokračovanie demokratickej vlády*, Volební program pro volby do NR SR 2002, on-line text <http://www.sdkuonline.sk/pages/volebny_manifest.shtml>.

SDKÚ-DS (2006): *Ide o úspešné Slovensko*, Volební program pro volby do NR SR 2006, on-line text <<http://www.sdkuonline.sk/program/index.shtml>>.

SDE (1998): *Lepší život pre čestného a pracovitého človeka*, Volební program pro volby do NR SR 1998, tištěno.

Smer (2002): *Voľte poriadok a slušný život!*, Volební program pro volby do NR SR 2002, on-line text <http://www.strana-smer.sk/files/old/tx_dokument/volebny_program.pdf>.

Smer-SD (2006): *Smerom k ľuďom*, Volební program pro volby do NR SR 2006, on-line text <http://www.strana-smer.sk/files/dokumenty/volebny_program_2006.pdf>.

- Smer-SD (2010): *Programové zameranie strany SMER – sociálna demokracia pre volebné obdobie 2010–2014*, Volební program pro volby do NR SR 2010, on-line text <<http://www.strana-smer.sk/files/galleries/1622/Programove%20zameranie%20SMER%20-%20SD.pdf>>.
- SMK (1998): *Volebný program 1998*, Volební program pro volby do NR SR 1998, on-line text <<http://www.mkp.sk/old/index.php?t=&p=&xp=&MIId=1&Lev1=&Ind1=59&MIId=1&P=index,sl,&Ind1=60>>.
- SMK (2002): *Volebný program Strany maďarskej koalície – Dôvera spája*, Volební program pro volby do NR SR 2002, on-line text <<http://www.mkp.sk/old/index.php?t=&p=&xp=&MIId=1&Lev1=&Ind1=74&MIId=1&P=index,sl,&Ind1=95>>.
- SMK (2006): *Volebný program 2006–2010, Rýchle dosiahnutie úrovně Európskej únie!*, Volební program pro volby do NR SR 2006, on-line text <http://www.niton.sk/documents/10-8-618-volprog_n_sk.pdf>.
- SMK (2009): *Moderná strana, životaschopná spoločnosť*, Volební program pro volby do NR SR 2010, on-line text <<http://docs.google.com/Doc?docid=0AeuFWu08PUj0ZDk4M240N18xZmd3OHBxZng&hl=hu>>.
- SNS (1994): *Program Slovenskej národnej strany 1994*, Volební program pro volby do NR SR 1994, tištěno.
- SNS (1998): *Program Slovenskej národnej strany*, Volební program pro volby do NR SR 1998, on-line text <http://www.sns.sk/modules.php?name=Downloads&d_op=viewdownload&cid=12>.
- SNS (2002): *Program národnej obnovy – Volebný program pre obdobie 2002–2006*, Volební program pro volby do NR SR 2002, on-line text <http://www.sns.sk/modules.php?name=Downloads&d_op=viewdownload&cid=9>.
- SNS (2006): *Sme Slováci, Slovákom slovenskú vládu*, Volební program pro volby do NR SR 2006, on-line text <http://www.sns.sk/modules.php?name=Downloads&d_op=viewdownload&cid=8>.
- SNS (2010): *Politika kontinuity*, Volební program pro volby do NR SR 2010, on-line text <http://www.sns.sk/wp-content/uploads/2010/03/Volebny_program_20101.pdf>.
- Spoločná voľba (1994): *Nádej Slovenska*, Volební program pro volby do NR SR 1994, Pravda, 09. 09 1994, s. 6.
- Spolužitie (1994): *Piliere volebného programu Együttélés – Spolužitie*, Volební program pro volby do NR SR 1994, tištěno.

Elektronické zdroje

- Archive.org*, on-line zdroj <<http://www.archive.org>>.
- EUROSTAT*, on-line zdroj <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>>.
- KDH – volby 2002*, on-line zdroj <<http://www.volby2002.kdh.sk>>.
- KDH – volby 2006*, on-line zdroj <<http://www.volby2006.kdh.sk>>.
- LS-HZDS*, on-line zdroj <<http://www.hzds.sk>>.
- MSK*, on-line zdroj <<http://www.mkp.sk>>.
- Parties & Elections*, on-line zdroj <<http://www.parties-and-elections.de>>.
- SME online*, on-line zdroj <<http://www.sme.sk>>.
- Smer-SD*, on-line zdroj <<http://www.strana-smer.sk>>.
- SDKÚ-DS*, on-line zdroj <<http://www.sdkuonline.sk>>.
- SNS*, on-line zdroj <<http://www.sns.sk>>.

Uvedené elektronické zdroje ověřeny ke dni 01. 09. 2010.